

Θεματική Ενότητα: Ελευθερία

Θέμα: «Η ελευθερία και η ευθύνη είναι έννοιες αλληλένδετες και αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την εκδημοκρατικοποίηση, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου, την πρόοδο και τη δημιουργία πολιτισμού». Σ' ένα άρθρο της εφημερίδας αναπτύξετε τις απόψεις σας σχετικά με την ελευθερία και την ευθύνη και το ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν σχετικά με την κοινωνία και τον πολίτη στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Ενδεικτικό Σχεδιάγραμμα

Πρόλογος

Η ελευθερία και η ευθύνη είναι υψηλές αξίες που νοηματοδοτούν τη ζωή του ανθρώπου και συμβάλλουν στη διαμόρφωση του κατάλληλου ήθους των πολιτών. Η κοινωνική συνείδηση είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της κοινωνικής ευρυθμίας και της σταθερότητας και ως αρετή απορρέει από την ελευθερία και την ευθύνη. Οι υπεύθυνοι πολίτες τηρούν τους νόμους, καταδικάζουν τη βία και το έγκλημα, επιλύουν τα κοινωνικά προβλήματα και διασφαλίζουν τις κοινωνικές ελευθερίες.

Κύριο Μέρος

- Ø Η δημοκρατία εδραιώνεται και διαφυλάσσεται μέσα στα πλαίσια της ελευθερίας και της ευθύνης. Οι πολίτες συνειδητοποιούν τις υποχρεώσεις τους και ξέρουν τα δικαιώματά τους. Με την ελευθερία ο πολίτης μέσα σε μια δημοκρατική πολιτεία μπορεί να αναπτύξει πρωτοβουλίες για οποιαδήποτε θέματα φτάνει να αναγνωρίζει τα όρια της ελευθερίας του. Αντίθετα όμως με την ανελευθερία ο άνθρωπος οδηγείται στην αδράνεια, την παθητικότητα και δεν αποκτά πολιτική συνείδηση.
- Ø Ο πολίτης είναι υπεύθυνος για την ευημερία του τόπου του φτάνει να είναι ελεύθερος. Με την οικονομική του δραστηριότητα βοηθά στην οικονομική ευημερία του κράτους, δημιουργούνται κοινωφελή έργα και ο πολίτης ελεύθερα και υπεύθυνα χαίρεται αυτά τα αγαθά.
- Ø Ο διάλογος διασφαλίζεται με την πολυφωνία. Ασκείται ανεμπόδια κριτική, ελέγχεται η ηγεσία και καταδικάζονται τα σκάνδαλα.
- Ø Οι πολίτες συμμετέχουν στα κοινά και στην διαμόρφωση του δημόσιου βίου. Αγωνίζονται για την αναβάθμιση της πολιτικής ζωής και γίνονται πιο υπεύθυνοι.
- Ø Περιορίζονται τα φαινόμενα του λαϊκισμού και της δημαγωγίας και καταδικάζονται οι πελατειακές σχέσεις μεταξύ πολιτών και κράτους. Έτσι, υπάρχει το υψηλό αίσθημα ευθύνης.
- Ø Οι άνθρωποι είναι και πνευματικά ελεύθεροι. Είναι απαλλαγμένοι από προλήψεις, δεισιδαιμονίες, αναπτύσσουν την κριτική και τον προβληματισμό τους. Ενώ οι άνθρωποι που δεν είναι υπεύθυνοι και ελεύθεροι θυματοποιούνται σε αυτά.
- Ø Η εσωτερική ελευθερία είναι η απομάκρυνση από τα πάθη, τις αδυναμίες και τις ανασφάλειες. Οδηγεί τους ανθρώπους στην ηθική εξύψωση και τη συναισθηματική ισορροπία. Ακριβώς επειδή τέτοιοι άνθρωποι δεν έχουν συμπλέγματα και προκαταλήψεις, συμπεριφέρονται χωρίς εγωισμό.
- Ø Με την ελευθερία και την ευθύνη ο άνθρωπος δημιουργεί πολιτισμό γιατί αναπτύσσονται τα γράμματα, οι τέχνες και οι επιστήμες. Όποιος είναι υπεύθυνος μπορεί συνάμα να καλυτερεύσει τη ζωή του, να εκπολιτίζεται και να ξεφεύγει από τα πλαίσια του πρωτογονισμού.
- Ø Η πρόοδος συντελείται μόνο όταν τα άτομα συνειδητοποιήσουν την αξία της ελευθερίας, τότε μόνο μπορούν να αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους και με ένα πνεύμα σύμπνοιας, αλληλοκατανόησης και δημιουργίας μπορούν να συμβάλουν στην πρόοδο του πολιτισμού. Λαοί που δεν είχαν ελευθερία δεν μπόρεσαν να προοδεύσουν και να αναπτυχθούν.
- Ø Με την ελευθερία και την ευθύνη αποφεύγουμε το άγχος, την ανασφάλεια, παραδειγματιζόμαστε από τους συνετούς ανθρώπους, τους προβληματισμένους, αυτούς που διαθέτουν το λόγο και την κριτική. Μ' αυτό τον τρόπο γινόμαστε μέτοχοι της ανθρώπινης ζωής που εξασφαλίζει την πρόοδο, την ευημερία και την ποιότητα ζωής.
- Ø Οι υπεύθυνοι πολίτες γνωρίζουν την ιστορία του τόπου τους, σέβονται τη γλώσσα και τις παραδόσεις άρα διατηρούν την πολιτιστική τους ταυτότητα και ελευθερία. Προσφέρουν πολιτιστικά στοιχεία στους άλλους λαούς με βάση τις δικές τους πολιτιστικές ιδιαιτερότητες.
- Ø Σε επαγγελματικό επίπεδο, ο υπεύθυνος άνθρωπος αξιολογεί τις κλίσεις, τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητες του. Συντελεί στην αύξηση της παραγωγής.

Επίλογος

Η ευθύνη και η ελευθερία είναι έννοιες αλληλένδετες. Στη σύγχρονη εποχή που την κοινωνία μας ταλανίζουν το τεχνοκρατικό πνεύμα, η βία, ο ρατσισμός, η ηθική κρίση, η αποξένωση των ανθρώπων, το οικολογικό πρόβλημα, το να είσαι ελεύθερος και υπεύθυνος μπορείς να βγεις από όλα αυτά τα αδιέξοδα.

Θεματική Ενότητα: Ελευθερία

Θέμα: Γράψτε ένα άρθρο στο οποίο να τονίζεται τον πόθο της ελευθερίας και τη δύναμη της εξουσίας.

Ενδεικτικό Σχεδιάγραμμα

Πρόλογος

Ο άνθρωπος αγωνίζεται και κατακτά την ελευθερία του. Είναι θα λέγαμε πράξη δικαίου σύμφωνα με τη νομοτέλεια. Ο άνθρωπος αναμετρείται ανάλογα με τα οικονομικά συμφέροντα των ισχυρών, ανάλογα με την αλαζονεία των κυβερνώντων, τις επιβουλές των εχθρικών χωρών για να κερδίσει την κοινωνική, εθνική και πολιτική του ελευθερία. Είναι θα λέγαμε μια εξωτερική αναμέτρηση.

Κύριο Μέρος

Πόθος της Ελευθερίας

- Ø Ο πόθος της ελευθερίας αναγκάζει τον άνθρωπο να είναι ενάρετος. Να διαπνέεται από ενάρετες αξίες και ευγενικά συναισθήματα. Είναι μια μορφή αυτοελέγχου.
- Ø Ξεκινώντας από την εσωτερική ελευθερία διεκδικεί τις υπόλοιπες μορφές ελευθερίας και αγωνίζεται να τις κατακτήσει.
- Ø Ο πόθος της ελευθερίας δεν σημαίνει και την κατάκτηση της απόλυτης ελευθερίας γιατί τότε θα οδηγούσε στην ασυδοσία. Πειθαρχεί και σέβεται το άτομο που είναι ελεύθερο αλλά δεν παρεκτρέπεται.
- Ø Ο εσωτερικά ανελεύθερος άνθρωπος δεν γνωρίζει την αξία της ελευθερίας. Γι' αυτό αν κοινωνικά την στερείται δεν αγωνίζεται να την κατακτήσει.
- Ø Ελευθερία σημαίνει αυτοκαθορισμός και η κατάκτηση της προϋποθέτει άρση των εσωτερικών και εξωτερικών πειρασμών.
- Ø Ο δειλός μπορεί να αγαπά την ελευθερία αλλά δεν είναι διατεθειμένος να διακινδυνεύσει για να την κερδίσει. Φωλιάζει ο φόβος στην ψυχή και δημιουργεί δουλικούς και υποτακτικούς ανθρώπους.
- Ø Όταν υπάρχει αρετή και τόλμη, ο άνθρωπος κατακτά τις ελευθερίες του. Αν όχι τότε ο αγώνας είναι καταδικασμένος. Έμφυτη είναι και η ροπή του ανθρώπου προς την ελευθερία αλλά και ο περιορισμός της αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ομαλή κοινωνική λειτουργία. Αντίθετα η ασυδοσία οδηγεί στην καταπάτηση των δικαιωμάτων.
- Ø Σε μια ευνοούμενη δημοκρατική πολιτεία τα δικαιώματα που ψυχαγωγούν και τα καθήκοντα που επωμίζεται ο πολίτης είναι αρμονικά κατανεμημένα. Ο άνθρωπος απολαμβάνει τόσες ελευθερίες όσα καθήκοντα εκτελεί.

Συνδυαστική παράγραφος

Δύναμη της εξουσίας

- Ø Η πολιτική εξουσία με τους φορείς της όταν θέλει παθητικό και αδιάφορο το άτομο και γενικά τον λαό ώστε να ενεργούν αυθαίρετα τότε ο πόθος της ελευθερίας καταπνίγεται.
- Ø Τα Μ.Μ.Ε. είναι μια μορφή εξουσίας αφού μέσω αυτών επιβάλλονται οι μεγιστάνες της πολιτικής και του χρήματος. Ο ετεροκαθορισμός των μέσων ενημέρωσης επιβάλλεται αναίμακτα με αποτέλεσμα την παραπληροφόρηση, παραπλάνηση και τον αποπροσανατολισμό του πολίτη.
- Ø Ακόμα κι ο καταναλωτισμός είναι μια μορφή ιδιαίτερα όταν επιβάλλεται μέσω του μηχανισμού της διαφήμισης. Πως μπορεί ο άνθρωπος να αισθάνεται ελεύθερος όταν ενδίδει στα υλικά αγαθά, την αγορά και την κατανάλωση σ' ένα φαύλο κύκλο;
- Ø Οι νόμοι μπορούν να κατοχυρώνουν την ελευθερία αλλά και να την περιορίζουν. Ο συγκεντρωτισμός και η εξουσία αποτελούν ένα άλλο απρόσωπο μηχανισμό ανελευθερίας του πολίτη. Πίσω απ' αυτούς υπάρχει πολιτική εξουσία.
- Ø Ο λαϊκισμός είναι μια άλλη μορφή πολιτικής που στερεί την ελευθερία του ανθρώπου δηλ. οι πολιτικοί κολακεύουν και παραπλανούν. Οδηγούν στην πνευματική χειραγώγηση.

Επίλογος

Θεματική Ενότητα: Ελευθερία

Θέμα: «Θα έλεγε κανείς ότι την εποχή μας τη χαρακτηρίζει μια αντινομία. Ποτέ ο άνθρωπος δεν ήταν τόσο ελεύθερος αλλά και τόσο δούλος ταυτόχρονα». Να αναλύσετε ποιοι παράγοντες στερούν την ελευθερία του σημερινού ανθρώπου.

Σε κάθε ιστορική περίοδο η ελευθερία αποτέλεσε φυσική επιδίωξη του ανθρώπου, ενδόμυχη επιταγή, έμφυτο πόθο κατά το Διονύσιο Αλικαρνασέα. Και αυτή η ελευθερία εννοήθηκε σαν έλλειψη καταπίεσης σωματικής και πνευματικής, σαν ανεξαρτητοποίηση του ανθρώπου από κάθε ξένη θέληση, σαν δυνατότητα του ανθρώπου να ενεργεί κατά βούληση. Ο άνθρωπος σήμερα, σε αντίθεση με άλλες εποχές, με την ιλιγγιώδη εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας κατάφερε να κατακτήσει αρκετές μορφές ελευθερίας.

- Ανεξαρτητοποιήθηκε ως ένα βαθμό, από τη φύση. Δεν είναι πια απόλυτα δέσμιος της φύσης γιατί μπορεί να ερμηνεύει και κατά συνέπεια να προβλέπει διάφορα φυσικά φαινόμενα και να παίρνει προληπτικά μέτρα. Ανάγκασε σήμερα ο άνθρωπος τη φύση να υποκύπτει στην τεχνολογική του δύναμη, να τον υπηρετεί, να του παρέχει άφθονα υλικά αγαθά.
- Ο θεσμός της δουλείας, που κατά τον Αριστοτέλη ήταν αναγκαίο κακό, στην εποχή μας δεν αποτελεί αναγκαιότητα, αφού τώρα πια η μηχανή απάλλαξε τον άνθρωπο από επίμοχθες σωματικές σωματικές εργασίες. (Όταν η εργασία γίνεται ιδρώτας, αγκομαχητό δεν ελευθερώνει αντίθετα υποδουλώνει και καταρρακώνει τον άνθρωπο).
- Με τα τόσα τεχνολογικά επιτεύγματα (συγκοινωνιακά μέσα, μηχανές κλπ) αύξησε τον ελεύθερο χρόνο του, το χρόνο δηλαδή κατά τον οποίο μπορεί να ενεργεί κατά βούληση, χωρίς να καταπιέζεται από κανένα.
- Με τις γνώσεις, με την κατάρτιση δηλ. της αλήθειας λυτρώθηκε από δεισιδαιμονίες και προλήψεις που είναι προϊόντα άγνοιας.
- Με την παιδεία, που είναι πια καθολική και πιο οργανωμένη, συνειδητοποιεί τα δικαιώματά του, τα διεκδικεί και όλο και περισσότερο τα κατοχυρώνει.
- Αποδέχεται έτσι μόνο εκείνους τους νόμους που παρέχουν ίσες ευκαιρίες σ' όλους τους πολίτες, που αμείβουν τον πολίτη ανάλογα με την προσφορά του, που κατανέμουν δίκαια τον κοινωνικό πλούτο.
- Με την εκβιομηχάνιση η γυναίκα βγαίνει στην παραγωγή, γίνεται οικονομικά αυτόνομη και με τη βοήθεια της παιδείας συνειδητοποιεί ότι η καταπίεση της είναι μια μορφή δουλείας. Έτσι διεκδικεί τα δικαιώματά της και γίνεται νομικά τουλάχιστον ισότιμη με τον άνδρα.

Ο σύγχρονος άνθρωπος όμως αν και στην πλειοψηφία είναι εξωτερικά ελεύθερος, εξουσιάζεται από αφέντες εσωτερικούς που τον αναγκάζουν να εκτελεί δουλικά τις προσταγές τους. Είναι υποδουλωμένος στις απαιτήσεις και τις ανάγκες που δημιούργησε η καταναλωτική κοινωνία και η υπερανάπτυξη της τεχνικής.

(Δούλος των πλασματικών αναγκών που δημιούργησε η μηχανή).

Η μηχανή μπορεί βέβαια να κάλυψε τις βασικές ανάγκες, δημιούργησε όμως καινούριες ανάγκες, πλασματικές, τεχνητές που δυστυχώς έχουν αρχή μόνο και ποτέ τέλος. Όταν ικανοποιηθεί μια ανάγκη, αυτόματα παρουσιάζεται άλλη και άλλη σαν τα κεφάλια της Λερναίας Ύδρας. Μετατρέπεται έτσι ο σημερινός άνθρωπος σε δούλο των διαρκώς αυξανόμενων αναγκών που δημιούργησε η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη.

(Δούλος της εργασίας για την κάλυψη των δευτερογενών αναγκών).

Η ικανοποίηση αυτών των αναγκών συνεπάγεται βαριές οικονομικές υποχρεώσεις. Και ενώ το ωράριο εργασίας από 16 ώρες παλιά μειώθηκε στις 8 ώρες, στη χώρα μας και σ' άλλες χώρες ο σημερινός άνθρωπος αναλαμβάνει και άλλη επιπρόσθετη εργασία για να καλύψει τις νέες ανάγκες. Δεν αξιοποιεί έτσι τον ελεύθερο χρόνο του για μια πιο ποιοτική ζωή αλλά εργάζεται πυρετωδώς και υποδουλώνεται εκούσια πια στην εργασία που τον αλλοτριώνει.

(Δούλος του χρήματος με το οποίο αποκτά τα υλικά αγαθά).

Είναι γνωστό ακόμη ότι μέσα στην καταναλωτική κοινωνία το άτομο αξιολογείται όχι από την ποιότητα χαρακτήρα αλλά από την ποσότητα και την ποσότητα και την ποιότητα των υλικών αγαθών που μπορεί να αποκτήσει. Και επειδή το μέσο που το βοηθάει να αποκτήσει όλα αυτά είναι το χρήμα, υποδουλώνεται σ' αυτό και χάρη του θυσιάζει τα πάντα, τις αρχές του την αξιοπρέπεια, τα ιδανικά, την ηθική του υπόσταση. Γίνεται σκληρός και στυγνός αμοραλιστής, καταπιεστικός και απάνθρωπος στους συνανθρώπους του προκειμένου να πετύχει το στόχο του.

(Η διαφήμιση υποδουλώνει την σκέψη).

Παράλληλα η πνευματική ελευθερία, η ελευθερία της σκέψης περνά βαθιά κρίση. Η διαφήμιση στηριζόμενη σε επιστημονικά δεδομένα (ψυχολογία, κοινωνιολογία κλπ.) έχει τη δυνατότητα να εισχωρεί στα άδυτα των αδύτων μας και να μας υπαγορεύει το δικό της νόμο. Ο άνθρωπος γίνεται πια εξωκατευθυνόμενος. Η ελευθερία της βούλησης, αν δεν εκμηδενίζεται, περιορίζεται αφάνταστα. Η αυτόνομη και ανεπηρέαστη σκέψη εξλείψαν στην εποχή μας. Ο άνθρωπος αλλοτριώθηκε.

(Η σημερινή αλλοτρίωση = έλλειψη εσωτερικής ελευθερίας)

Η αλλοτρίωση έγινε σήμερα σχεδόν ολοκληρωτική. Διαποτίζει τη σχέση του ανθρώπου.

- προς τα πράγματα που καταναλώνει
- προς τους συνανθρώπους του
- προς τον εαυτό του
- προς τη φύση
- προς την εργασία
- προς το κράτος

(Η μηχανή αλλοτριώνει τον άνθρωπο)

Η μηχανή ενώ στην αρχή φάνηκε να είναι πιστή θεραπαινίδα του ανθρώπου σταδιακά έδειξε τη δυναστευτική της ικανότητα. Κυριάρχησε τον άνθρωπο και επέφερε όχι μόνο την τυποποίηση των προϊόντων αλλά οδήγησε και τη συμπεριφορά μας στην τυποποίηση. Η μηχανή επηρέασε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και έτσι ο άνθρωπος ενεργεί σαν μηχανή. Επικράτησε η μηχανιστική αντίληψη της ζωής δηλ. στεκόμαστε στον τύπο και χάνουμε την ουσία, ενεργούμε εντελώς μηχανικά. Ο άνθρωπος δεν καθοδηγεί ο ίδιος τον εαυτό του αλλά παρασύρεται από τις σκέψεις, τις ιδέες και τη συμπεριφορά των άλλων που και αυτές είναι κατευθυνόμενες. Επειδή όμως τα ερεθίσματα που δέχονται οι άνθρωποι στην εποχή μας είναι ομοιόμορφα για όλους, έχουν σαν αποτέλεσμα να τους εξομοιώνουν και να τους οδηγούν σε μια μαζοποίηση, σε μια αποξένωση από τον εαυτό τους και να τους μεταβάλλουν σε άβουλα όντα χωρίς ελευθερία και αυτοτέλεια. Τελικό αποτέλεσμα της μαζοποίησης αυτής η υποδούλωση και η αλλοτρίωση τους.

(Η εξειδίκευση μεταβάλλει τον επιστήμονα σε δούλο της λεπτομέρειας)

Η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη επέβαλε την εξειδίκευση, τη διείσδυση δηλ. του επιστήμονα σε βάθος στο αντικείμενο έρευνας. Πέρα από τα θετικά για την επιστήμη αποτελέσματα η εξειδίκευση εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους για την προσωπικότητα του επιστήμονα. Ο επιστήμονας γίνεται εργάτης της λεπτομέρειας, οδηγείται στην πνευματική μονομέρεια, κινδυνεύει να πάθει πνευματικό ακρωτηριασμό. Σοφός στον τομέα του επιστήμονα, δεν θα μπορέσει να ολοκληρωθεί σαν άτομο, θα χάσει την εσωτερική ελευθερία γιατί δε διαφέρει από τον εργάτη του εργοστασίου, το ρομπότ, εφόσον δεν θα ασχολείται με θέματα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά κλπ.

(Η αλλοτρίωση στην εργασία υποδουλώνει τον εργάτη)

Ο σημερινός εργάτης του εργοστασίου έχει αλλοτριωθεί από την εργασία του, έχει αποσυνδεθεί ψυχικά από το έργο του. Εργάτης και έργο δεν είναι δεμένα σ' ένα κλειδί οικειότητας. Και αυτό συμβαίνει γιατί οι μηχανές δεν είναι ακόμη αυτόνομες αλλά χρειάζονται τον εργάτη για να τις θέσει σε κίνηση: α) οι μηχανικές λοιπόν ενέργειες για μεγάλο χρονικό διάστημα της ημέρας καταρρακώνουν τον εργαζόμενο, β) ο εργάτης ασχολείται μ' ένα μικρό τμήμα του όλου έργου, δεν το βλέπει ολοκληρωμένο για να αισθανθεί τη χαρά της δημιουργίας που είναι η ευγενέστερη και η πνευματικότερη απόλαυση της ζωής. Έτσι η εργασία του εργάτη ασκείται σαν αγγαρεία, γίνεται δουλεία.

(Η σύνθετη δομή της κοινωνίας = πολυνομία = στέρξη ελευθερίας)

Η δομή της κοινωνίας σήμερα είναι σύνθετη και πολύπλοκη. Για να καταστήσει το κράτος δυνατή ζωή, χωρίς σοβαρές προστριβές, ψηφίζει συνεχώς νόμους και ο φιλήσυχος πολίτης αισθάνεται απ' αυτό το δίκτυο διατάξεων. Δεν αντιλαμβάνεται όμως ότι αυτή η πολυνομία τον περιορίζει και τον δεσμεύει αφάνταστα. Γιατί τα κοινοβούλια ψηφίζουν νόμους για τα πιο απλά μέχρι τα πιο σύνθετα θέματα. Έτσι το κράτος εισδύει όλο και πιο βαθιά στην ιδιωτική ζωή, καλλιεργεί ένα γραφειοκρατικό πνεύμα και θέλει τον άνθρωπο να εργάζεται σαν μηχανή την κανονισμένη ώρα και να εφαρμόζει τους υπάρχοντες νόμους, χωρίς να σκέπτεται τίποτε έξω από αυτούς.

Ούτε τύραννος θα μπορούσε τόσο εύκολα να επιβουλευτεί την ελευθερία του ανθρώπου όσο ο τεχνικός πολιτισμός που επιβάλλει την τυραννία του στο σώμα και το πνεύμα του σημερινού ανθρώπου.

Αισιοδοξούμε όμως ότι τελικά δεν θα μπορέσει η τεχνολογία να μεταβάλει τον άνθρωπο σε ρομπότ, γιατί η ρομποτοποίηση είναι ξένη προς την ανθρώπινη φύση και η πρωτοβουλία είναι βαθιά ριζωμένη στον άνθρωπο. Έπειτα ο άνθρωπος της εποχής επεσήμανε τον κίνδυνο της εσωτερικής δουλείας και όταν εντοπιστεί ένα πρόβλημα σταδιακά θα βρει και τη λύση. Είναι αποπροσανατολισμένη βέβαια η σημερινή κοινωνία, ενδιαφέρεται για την εξέλιξη της τεχνολογίας για τον καταναλωτισμό.

Η ευθύνη πέφτει στους πνευματικούς ανθρώπους. Μόνο η πνευματική ηγεσία μπορεί να χαράξει καινούρια πορεία στην κοινωνία μας, να την προσανατολίσει πνευματικά. Και μπορεί γιατί διαθέτει τα όπλα της γνώσης και της φρόνησης, γιατί έλαβε μια μόρφωση που πρέπει να εύρνε μέσα τους το όραμα του κόσμου. Έπειτα μπορούν να επηρεάσουν γιατί διαθέτουν κάποιο κύρος λόγω γνώσεων ή ταλέντου. Αισιοδοξούμε ακόμη πως μια σωστή παιδεία, μια παιδεία που θα παρέχει όχι ξερές και στείρες γνώσεις, αλλά μια παιδεία που θα εξευγενίζει τη ψυχή, μια ανθρωπιστική παιδεία θα σπάσει τα δεσμά της τεχνολογίας που προσπαθούν να αλυσοδέσουν την ψυχή και το σώμα μας, θα μας ελευθερώσει.